

Лариса Кравець

НЕОКРАЯНЕ КРИЛО УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ

Наукові праці С. Я. Єрмоленко засвідчують окремий етап у розвитку вітчизняної лінгвостилістики. Адже це і поглиблене вивчення традиційного об'єкта стилістики (а саме мови художньої літератури), і дослідження питань лінгвофольклористики, історії української літературної мови, теоретичної стилістики, культури мови; і популяризація знань з української мови у підручниках, посібниках, словниках, довідниках, науково-популярних виданнях тощо. Оригінальні концепції дослідниці розширюють межі сучасних наукових пошуків, визначають орієнтири для майбутніх досліджень і стимулюють появу оригінальних ідей.

Переконливість тверджень С. Я. Єрмоленко, їхню цінність визначає надійна філософська основа, а також зв'язки із суміжними галузями науки. «Осмилення проблем стилістики безпосередньо пов'язане з філософією мови». Відповідно зміна наукових парадигм впливає на лінгвостилістику, зумовлюючи зміну принципів і способів аналізу її об'єкта: «Зважаючи на утвердження в сучасному мовознавстві психологічного, антропологічного напрямку досліджень, можна передбачати й актуалізацію відповідних методів аналізу художніх творів, спеціалізації підходів до інтерпретації художніх і нехудожніх текстів».

Погляди С. Я. Єрмоленко відповідають найновішим тенденціям у європейській науці, вони критичні, актуальні та перспективні. На окрему увагу заслуговує пропозиція С. Я. Єрмоленко відмовитися від базової у структуралізмі дихотомії *мова/мовлення*: «функціонально-семантичний аспект вивчення мовних явищ знімає гостроту й помітну штучність протиставлення феноменів мови і мовлення: мова постає як конкретний комунікативний акт, даний нам у реальному сприйманні, а мовна система становить конструкт, наукову абстракцію як результат пізнання й осмилення реального явища — мови». Ця думка викликала широкий резонанс та гострі дискусії у колах українських лінгвістів та методистів, які не вщухають і досі. Проте, якщо зважити, що структуралізм у європейській науці зазнав

жорсткої критики й поступився постструктуралізму ще в 70-і роки ХХ ст., то необхідність відмови від застарілих засадничих положень і вироблення нових очевидна.

С. Я. Єрмоленко, аналізуючи результати застосування методів структуралізму, вказує на їх недосконалість та неспроможність задовольнити сучасні потреби науки: «Намагання систематизувати стилістичні явища, спираючись лише на одиниці мовної структури, виявило слабкі місця рівневої стилістики: остання не забезпечувала евристичної цінності стилістичних досліджень, оскільки вони стосувалися мови як такої, що існує сама в собі, сама для себе, сама собою». У лінгвостилістиці кінця ХХ — початку ХХІ століття, наголошує мовознавець, постала потреба синтетичного, узагальнювального аналізу, виходу в коло проблем «мова і культура», «мова і людина», «мова і ситуації спілкування».

Пошук нового не означає для С. Я. Єрмоленко відмови від наукових традицій. Засадничими у її лінгвостилістичній теорії є положення про мову О. О. Потебні, які інтерпретовано в дусі часу: «Потебнянська аперцепційна модель тексту тісно пов'язана з сучасною когнітивною теорією щодо існування мовно-естетичних знаків національної культури або логоепістем». Актуальним і перспективним дослідниця вважає також трактування мови художнього твору як засобу формування думки. Художній текст, за О. О. Потебнею, здатний викликати в читача його власну думку, тому зміст після завершення тексту розвиває не митець, а читач. Він не створений раз і назавжди автором, а виформовується щоразу під час кожного прочитання тексту. «Заслуга митця, — писав учений, — не в тому мінімумі змісту, який думався йому під час створення, а в певній гнучкості образу, в силі внутрішньої форми збуджувати найрізноманітніший зміст». Ці та інші ідеї О. О. Потебні, що були висловлені задовго до феноменології, постструктуралізму і постмодернізму, С. Я. Єрмоленко розвиває в працях «Нариси з української словесності (стилістика і культура мови)» та «Мовно-естетичні знаки української культури», обґрунтовуючи теоретичні поняття й аналізуючи мову українських письменників.

Крім власне теоретичних питань, у полі зору С. Я. Єрмоленко постійно перебуває народнопоетична й індивідуально-

авторська мовотворчість. «Народнописенна творчість — це український чорнозем, на якому виростає багата художня література, — вважає дослідниця. — Із тисячолітніх культурних нашарувань витворюються мовно-естетичні знаки національної культури, найдосконаліші художньо-словесні форми». У численних працях авторки розкрито сутність народнопоетичних мовних засобів, проаналізовано семантичний, граматичний, образно-асоціативний та оцінний компоненти їх змістової структури, визначено типи цих мовних засобів, схарактеризовано функції.

Вагомим здобутком С. Я. Єрмоленко є інтеграційна концепція *мовно-естетичного знака української культури*. Це поняття обґрунтоване в лінгвістичному і культурологічному аспектах. Зокрема, авторка довела, що лінгвістичними ознаками мовно-естетичного знака є належність до мовно-структурних одиниць різного рівня (слово, словосполучення, речення, надфразна єдність, текст), віднесеність до просторово-часових параметрів мови, зв'язок із текстовим джерелом або ситуацією, відтворюваність у процесі комунікації, видозміна в межах упізнаваності, виконання текстотвірної функції. Культурологічні ознаки — це наявність компонента знання національної культури, наповненість символічним змістом, герменевтичність, дидактична природа знака. Мовно-естетичний знак української культури пов'язаний із фольклором, художньою літературою, загалом — із вертикальним контекстом. Через нього відбувається взаємопроникнення мистецьких сфер.

Не менш важливі для української лінгвістики праці С. Я. Єрмоленко, присвячені культурі української мови, нормативним засадам, питанням правопису, динаміки та варіативності мовної норми. Їхнє різноаспектне висвітлення знаходимо на сторінках науково-популярного видання «Культура слова», відповідальним редактором якого багато років поспіль є С. Я. Єрмоленко.

Окремої уваги заслуговує лексикографічна діяльність Світлани Яківни. За її безпосередньої участі укладені численні словники різних типів — орфографічні, тлумачні, перекладні, термінологічні, а також «Словник епітетів української мови», який нещодавно вдруге побачив світ в оновленому вигляді.

Наукові ідеї С. Я. Єрмоленко отримали загальне визнання. Вони втілені в шкільних та університетських підручниках і

посібниках, мають розвиток у численних кандидатських і докторських дисертаціях, на них формується світогляд сучасної учнівської та студентської молоді. Усю різноаспектну діяльність Світлани Яківни визначає любов до українського слова, прагнення зберегти його неповторну красу. Вона у слові — «як у сповиткові».

Тетяна Коць

ГРАМАТИЧНА СТИЛІСТИКА У НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ С. Я. ЄРМОЛЕНКО

Для сучасної теорії стилістики актуальними є глибокі, насичені великим фактичним матеріалом розвідки С. Я. Єрмоленко про синтаксис поетичної мови, стилістичний компонент у семантиці синтаксичних одиниць тощо. Її монографії «Синтаксис віршової мови» (К., 1969) та «Синтаксис і стилістична семантика» (К., 1982) — це одні з перших в українському мовознавстві теоретичних напрацювань у галузі граматичної стилістики. Цей напрямок, що був започаткований ще І. Огієнком у 30-х роках ХХ століття, а розвинутий на українському ґрунті лише в 70-80-ті роки ХХ століття, зокрема і в науковому доробку С. Я. Єрмоленко.

Мова поезії, стилістичний синтаксис стають об'єктом кандидатської дисертації С. Я. Єрмоленко, успішно захищено 1968 року. Це був комплексний аналіз синтаксичних структур віршової мови М. Рильського, М. Бажана, А. Малишка, В. Мисика, І. Драча. Дослідження ґрунтувалося на розрізненні стильових і стилістичних ознак поетичної мови, на визначенні стилістичних функцій синтаксичних одиниць у зв'язку з книжною, усно-розмовною, народнопоетичною традицією українського вірша.

Висвітлення процесу актуалізації синтаксичних структур у поетичній мові передбачає, на думку Світлани Яківни, насамперед аналіз індивідуальної мовотворчості. Такий підхід зго-